

עיונים לפרשת וישב עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מעשה יהודה ותמר

הרב שאולי גרינפלד

בפרשתנו מסופר:¹
רצוי שיהודה יעשה. והיינו שהתורה הקדימה לסיפור יהודה ותמר, פסוק² שנראה לכאורה כתוספת של רקע מיותר:

"וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה, וינחם יהודה ויעל על גוזזי צאנו הוא וחירה העדולמי תמנתה".

ולא מובן למה היה חשוב לתורה לציין שאשתו של יהודה מתה? בסוף הפסוק מוזכר שיהודה על עם גוזזי צאנו, נתון המתחבר לכך שלכן תמר ידעה היכן לארוב לו. אבל מה בכך שאשתו מתה, מה הנתון הזה מוסיף לסיפור?

על כך מסביר רבי יצחק אברבנאל שבאמת אם אשתו של יהודה היתה עוד בחיים, ודאי שאותו צדיק לא היה הולך לזונה. אך כיון שאשתו כבר לא היתה בחיים, ויהודה ידע בעצמו שהוא צריך אשה, הרי שידע שדוקא ההליכה אל הזונה, היא זו שתשמור על מצבו הרוחני הנכון.

כאמור, רבי יצחק אברבנאל ציין לדברי הרמב"ם במורה נבוכים³, אך ההיתר של הקדשה מבואר יותר ברמב"ם בהלכות אישות⁴:

"קודם מתן תורה, היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא- נותן לה שכרה ובוועל אותה על אים - הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה. משנתנה התורה נאסרה הקדשה, שנאמר⁵ 'לא תהיה קדשה מבנות ישראל', לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה".

והיינו שבזמן יהודה ותמר, לא היתה עבירה בביאת זנות. רבי יצחק אברבנאל הוסיף להסביר שלא רק שלא היה בכך איסור אלא יהודה הרגיש שעבורו זה יהיה אפילו המעשה הנכון.

"ויגד לתמר לאמר הנה חמין עולה תמנתה לגוז צאנו. ותסר את בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף, ותשב בפתח עיניים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה. ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה. ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו היא, ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי".

בפסוקים שלפני כן, מסופר ששני הבנים הגדולים של יהודה, ער ואונן, נישאו אחד אחרי השני לתמר, אך הם מתו. תמר חיכתה שהבן השלישי, שלה, יגדל, והיא תוכל להינשא לו, אבל יהודה לא רצה לתת לתמר את שלה, כי חשש שמא ימות כאחיו. תמר שראתה שאיננה ניתנת לשלה, החליטה להתחפש לזונה, ולארוב יהודה.

האם מעשה יהודה ראוי לו

הפסוקים שלפנינו מעלים תמיהה גדולה: האם כך היה ראוי שינהג יהודה, אבי המלכות בישראל, ויטה את דרכו אל זונה הנמצאת בדרך?

שאלה זו העסיקה את רבי יצחק אברבנאל, וכך כתב:

"ואמנם יהודה לא נאסר עליו המעשה ההוא לפי שבני נח הותרה להם המופקרת, ולמות אשתו היה צריך מפאת טבעו לעשות כן. וכבר זכר הרב המורה בפמ"ט ח"ג כמה היה מעשה יהודה כפי מנהג בני נח הגון ונאות כפי המעלה".

והיינו שמדברי הרמב"ם במורה נבוכים מבואר, שלא היה איסור במה שעשה יהודה, ורבי יצחק אברבנאל מוסיף שלא רק שלא היה בכך איסור, אלא כך היה

1 בראשית ל"ח י"ג-ט"ז. ראה בחוברת 'תורת חסד' של מו"ח ר' יוסף כנרתי לפרשה זו.
2 פס' י"ב.
3 ג, מ"ט.
4 א, ד.
5 דברים כ"ג, י"ח.

לימודים מוסריים ממעשה יהודה ותמר

במורה נבוכים, התרכז הרמב"ם בשאלות המוסריות הנלמדות מהמעשה, וכך מובא שם:

"וישללמוד מפרשת יהודה המדה נעלה וצדק במשפטים, והוא ממה שאמר⁶ 'תקח לה פן נהיה לבוז, הנה שלחתי הגדי הזה', ופירוש הדבר הוא, שביאת הקדשה קודם מתן תורה כביאת האדם על אשתו אחר מתן תורה, כלומר שהוא מעשה המותר שאין בו תיעוב כלל, ומתן השכר המוסכם עליו לקדשה אז- כמתן כתובת אשה לה עתה⁷ בזמן הגירושין. כלומר שזו זכות מזכויות האשה שמוטל עליו לשלמו".

במציאות שלנו, אחר מתן תורה, מי שנושא אשה ומגרשה, חייב לשלם לה כתובה. במציאות שהיתה מזמן יהודה, מי שבא על זונה, היה צריך לשלם כפי שסוכם, והתורה הדגישה שיהודה היה אדם ישר, ובאמת התכון לשלם לה גדי כפי שסיכמו. ומוסף הרמב"ם ומבאר:

"אין ספק שהיה אותו הגדי בתכלית הטוב במינו, ופיכך רמז עליו ואמר 'הזה', וזהו הצדק אשר נחלוהו מיעקב ויצחק ואברהם, שלא לשנות דיבור ולא להחליף מועד⁸, וליתן כל החובות בשלמות ובמלואם. ושאין הבדל בין מה שקיבלת מממון הזולת על דרך הלוואה או הפיקדון, או מה שמגיע לו אצלך באיזה אופן שמגיע בשכר⁹ או בזולתו".

הרמב"ם עומד על כך, שמעשה יהודה מלמד את היחס המוסרי הנכון כלפי הפועל, שמצפה לשכר עבודתו, שאינו יכול להיות שונה מאדם בעל מעמד מכובד יותר שנתן לך הלוואה או פיקדון.

יהודה התחייב לה גדי, ולצורך העניין בחר לה גדי משובח במיוחד, והתאמץ מאוד לשלם בהקדם האפשרי, כדי שלא יאחר את ביצוע התשלום.

הרמב"ם מוסיף ומבאר שלומדים מסיפור זה, גם שאין לזלזל בזכויות הנשים:

"ושמהר¹⁰ כל אשה כדין שכר כל שכיר, ואין הבדל בין

כובש שכר שכיר או מי שמחזיק בזכויות אשתו. ואין הבדל בין עושק את השכיר, או מתעולל נגדו בעלילות עד שיוציאו בלי שכר, או יעשה כן עם אשתו עד שיוציאנה בלי מהר".

כמו שכל אדם ישר מבין כמה מכוער לעשוק שכר שכיר, הרי שבאותה מידה מכוער ומגונה לחפש דרכים למנוע מהאשה לקבל את כתובתה במקרה של גירושין.

הרמב"ם מעלה נקודה מוסרית נוספת שיש ללמוד מסיפור יהודה ותמר, והיא ניקיון הדיבור:

"ודברי יהודה 'פן נהיה לבוז' מלמדנו שכל ענייני המשגל, ואפילו המותר מהם- חרפה לנו לדבר בו, וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו, ואף על פי שיגרום הדבר לנזק בממון, כפי שאתה רואה יהודה עשה באמרו טוב שנפסיד ותכבוש מה שלקחה¹¹, מאשר נפרסם את הדרישה ונהיה לבוז, וזו היא המידה הנעלה אשר למדנוה מאותה הפרשה".

הרי שיהודה העדיף להפסיד את היערבון שהשאיר לתמר, בכדי להימנע מדיבורים מיותרים בדבר שהצנעה יפה לו.

הרי שאם בתחילה היה נראה שהסיפור על יהודה ותמר, הינו גנאי וחולשה של יהודה, הרי שהרמב"ם מגלה לנו שהאמת היא להיפך- ככל שלומדים לעומק את פרטי הסיפור שנתנה התורה, הולכת ומתבררת דמותו הישירה של יהודה, ויראת השמים שכיוונה את מעשיו.

11 המטה החותמת והפתילים, בפס' י"ח.

6 בראשית ל"ח, כ"ג.

7 אחרי מתן תורה, שנצטוונו על קידושין נישואין וגירושין.

8 להחליף מועד= לשלם אחרי הזמן שנקבע.

9 שכר עבודה, כמו כאן שיהודה רצה לשלם לתמר 'שכר עבודה'.

10 כתובה (הגאון מהר"י קאפח הערה 35).